

Agilní rodič

Už jsem se zmínil, že rodičovská praxe může mít na vývoj jednotlivých dětí hluboký, nicméně rozmanitý vliv. Zatímco orchidejovité děti jsou odlišné, ovlivnitelné i jemnými odstíny přístupu rodičů k výchově, pampeliškovité děti procházejí dětstvím poměrně hladce, bez ohledu na dovednosti či slabosti rodičů. Rodiče, prarodiče a jiní významní poskytovatelé péče, třeba učitelé, mohou přispět k optimalizaci zdravého vývoje dítěte zvláště tehdy, jsou-li vyzbrojeni jasným a aktuálním povědomím o tom, jak se orchideje a pampelišky navzájem liší svými potřebami, reakcemi a citlivostí ke zvolené rodičovské strategii. Optimální rodičovské přístupy k dětem odlišné senzitivity a temperamentu jsou dnes předmětem výzkumného zájmu mnoha specialistů na vývoj dítěte v mnoha částech světa.

Zaprvé, biologičtí i adoptivní rodiče všech zemí světa – bez ohledu na pohlaví, rasu, etnikum, zámožnost nebo chudobnost – by všichni měli zachovat tvář v tvář kolosálnímu úkolu, který je od okamžiku příchodu nového života na svět

čeká, klid a obezřetnou pohotovost. Vybavuji si, jak jsme si dvou- či tří denního Andrewa přivezli z nemocnice a jak jsem mu poprvé vyměňoval plenku. Byl jsem plně kvalifikovaný pediatr s atestací, měl jsem za sebou dvanáct let školy a profesního vzdělávání a tři roky praxe, v níž jsem se věnoval především péči a ošetřování novorozenců a dětí vůbec. Psalo se dvacáté století, dosud nenastal věk Pampers a Huggies, a tak byly prvotřídním vybavením látkové pleny, vyráběné z pravé bavlny. Pamatuji se, že se upevňovaly dvěma velkými spínacími špendlíky s modrou hlavičkou, a když se použily, vyhodily se do nechutně páchnoucího koše vedle převinovacího stolu.

Se vši péčí novopečeného tatínka a s veškerou sebedůvěrou vysoce kvalifikovaného dětského lékaře jsem malého Andrewa položil na úhledně složenou plenu, přeložil jsem zadní část pleny přes přední okraj a propíchl oba konce mohutným špendlíkem... a zároveň jsem skrz naskrz probodl svému novorozenému synkovi kůži a vytvořil mu tak vstupní a výstupní ránu. Dítě temně zrudlo od hlavy po patičky a jako čuník vedený na porážku zcela oprávněně zakvičelo. Rychle jsem mučicí nástroj vytáhl a zděšeně prozkoumal první kruté zranění, které Andrew v životě utrpěl... z rukou svého rozpačitého, zdrceného a hluboce se kajícího otce pediatra. Myslím si, že jsme oba od té doby trpěli jistým druhem posttraumatické stresové poruchy, i když Andrew dnes popírá, že by si na cokoli z toho pamatoval. Rodičovství není dovolená na pláži ani pro ty z nás, kteří jsou školenými odborníky na péči o děti.

Měl bych proto předeslat, že žádný instinkt ani zkušenost, žádná znalost ani kurz, žádná kniha ani podcast nemohou člověka plně připravit na enormní výzvy, jež vyplývají ze zrodu lidské bytosti do pozemského světa a z doprovázení dítěte ve zdraví do vzdálené dospělosti. Každé dítě, které vstoupí

do tohoto prostorného světa, je divem absolutní singularity – dokonalým, jedinečným organismem, jehož složitost můžeme pouze tušit a odhadovat. Vzhledem k našim nepřekonatelným a strašlivým omezením tudíž musíme každé nové zrození přivítat s pokorou a posvátnou úctou. Každé novorozeně jsem proto vyšetřoval v tiché úctě k jeho zářící novosti a k příslibu nekonečných možností.

Jak už jsem v této knize zdůraznil několikrát, dětské orchideje – což je zhruba každé páté dítě – disponují neuvěřitelnou a dvojsečnou vnímavostí k okolnímu ranému sociálnímu i fyzikálnímu světu. Zdá se, že vnější události vnímají všemi póry, a proto si akutně, někdy i bolestně uvědomují smyslové vjemy, které jim přinášejí hmat, sluch či chuť, a zároveň vstřebávají vztahové zkušenosti spojené s výchovou, vřelostí, špatnými úmysly nebo netečností. Z této jejich naprosté otevřenosti vůči vnějšímu světu se rodí křehká dualita: v rámci stabilního sociálního prostředí, v němž cítí oporu, se orchidejím daří jako žádným jiným dětem, zatímco v prostředí krizovém, v němž oporu postrádají, ztrácejí jejich životy řád, takže padají zoufalství.

Takovou dětskou orchidejí byla samozřejmě i moje sestra Mary. Navzdory tomu, že se v ní skrýval potenciál geniality a virtuózních výkonů, každodenní realitou se jí stalo rodinné prostředí, z něhož nebylo úniku a v němž převažovala (většinou nezamýšlená a neuvědomělá) kritičnost a nesouhlasný postoj, vedoucí nevyhnutelně k tomu, že dívčí orchidej neúprosně sklouzávala do života naplněného zklamáním, pocity selhání a potížemi se zdravím. Při zpětném ohlednutí lze říci, že se její život věčně odehrával na velmi úzkém pomezí mezi genialitou a zmatkem v duši. Prožívala období prosvětlená jasnozřivostí a tvořivostí, během nichž cestovala, pracovala

a učila. Mezi ně se však stále častěji vkládala období šilenství mysli a mrzačení těla, kdy byla opakovaně hospitalizována a zůstávala plně v moci démonů, kteří se jí trvale usídlili v hlavě.

Většina orchidejovitých dětí – podobně jako moje sestra během svého třiapadesátiletého života – neustále balancuje na hraně mezi zdravím a nezdravou dysfunkcí. V důsledku své citlivosti a vnímavosti k sociálnímu světu mnohé tyto děti – stejně jako moje sestra – vykazují mimořádně variabilní škálu výsledků. Co mohlo moji sestru zachránit? Co by jí dovolilo vydat se na vytouženou cestu uměleckého úspěchu, k němuž měla všechny předpoklady? Jaké prvky v přístupu rodiče či učitele (nebo bratra) mohou zatarasit cestu přívalu neštěstí a poskytnout životu příslib brilantního výkonu?

Pro rodiče ani učitele neexistuje žádná jednoduchá formulka, jak přistupovat k dětem, tím méně k orchidejím. Existují však nashromážděné znalosti rodičů a pediatrů, jako jsem já, kteří – skrze intuici a vhled – našli způsob, jak o malé orchideje pečovat a chránit je. Navíc tu jsou k dispozici nashromážděné znalosti rodin a sourozenců (opět jako jsem já), kteří se pokoušeli pochopit a interpretovat zkušenosti svých křehkých sester, bratrů, neteří a synovců. A pak tu jsou zkušenosti učitelů, kteří během let pedagogického působení zjistili, jak rozpoznávat orchidejovité děti, jak je ve výuce podporovat a usnadnit jim adaptaci. Níže uvádím svou vlastní sbírku rodičovských a učitelských přístupů, kterou čtenářům nabízím jako nezávazný návod, jakou strategii volit, jaké možnosti využít a jaké metody rozpracovat. Seznam není vyčerpávající ani si nečiní nárok na neomylnost. To, co se podařilo s jedním orchidejovitým dítětem mně, nemusí fungovat

u každého. Je to však jistý přehled praktik, k nimž jsem dospěl po letech pozorování, naslouchání a pečování o „orchideje, jež jsem poznal“ – o svou sestru, o své dítě a o všechny ostatní početné orchideje, jež mě poctily důvěrou a svěřily se do mé lékařské péče.

I. Hrůza z nového a útěcha v obvyklém

Mezi typy přecitlivělosti, v níž se zmítá život dětské orchideje, patří vnímavost ke všemu, co je nové a neočekávané. Jerome Kagan hovoří o tomto fenoménu jako o „neofobii“ – hluboce zakořeněném strachu ze všeho nepředvídaného a neočekávaného nebo z toho, s čím se jedinec dosud neseťkal. Moje vlastní dcera Amy nám předvedla, jak nepříznivou zkušeností může být pro orchidejovitou holčičku novost a jak v ní naopak může vzbuzovat uspokojení a pocit důvěry stabilita. Pro Amyin raný svět představovaly zvláště nepříjemný zážitek nové, dosud neznámé osoby na hlídání dětí. Amy z nich cítila spoustu nových pachů, neuměla číst v jejich tvářích, nedokázala interpretovat jejich řeč a snažila se co nejvíce vyhýbat jejich specifickým a nepochopitelným rituálům ukládání do postýlky. Každý školní rok začínal tím, že si Amy musela nějak zvyknout na novou učitelku, která na rozdíl od toho, co předešlá učitelka ve třídě postupně zavedla, přistupovala k výuce a ke kolektivním zvyklostem nevyhnutelně jinak. S mimořádným podezřením se Amy stavěla vůči novým potravinám, zejména těm, jež měly poněkud exotickou chuť, barvu či konzistenci, a snažila se je za každou cenu nepozřít. Když se setkala s neznámými děcký nebo se ocitla v novém sociálním prostředí, byl to důvod k útěku či skrývání

se. Na začátku předškolních zkušeností ve věku tří let se tak moje dcera stala angažovanou neofobkou.

Zvláštní je, že zdrojem této důsledné angažovanosti nebyla ani plachost, ani nedostatek odvahy. Amy měla a dosud má stejně odvážnou a dobrodružnou povahu jako její pameliškovitější bratr Andrew. Ve skutečnosti se u nich obou projevuje jakýsi druh udatnosti, jehož se rodiče děsí a jenž zahrnuje skoky o tyči do pětimetrové výšky, skoky z letadla, zdolávání umělých stěn a skalních útesů, sjíždění obtížných sjezdovek či potápění v bouřícím příboji. Amy odvalu rozhodně nepostrádala; zato však naprosto postrádala základní schopnost klidně důvěřovat sociálnímu prostředí, s nímž neměla žádné předchozí zkušenosti.

Na strach z dosud nepoznaného Amy reagovala – podobně jako děcka, jež se projevují ještě orchidejovitěji – jakýmsi vyvažovacím mechanismem: Inutím k neměnnému a rutině. Jako rodina jsme proto úmyslně dodržovali rutinní zvyklosti: každý večer jsme kupříkladu společně večeřeli, každý týden jsme chodili do kostela, zadávali jsme svým potomkům úkoly, jež museli denně či každý týden plnit v rámci časového harmonogramu, určitý čas jsme vyhradili na klid a zdřímnutí, každý měsíc jsme se účastnili tradičního tanečního setkání otců a dcer, spát jsme chodili pravidelně a před spaním jsme dodržovali náležitě obřady (nejprve oblékání pyžama, čištění zubů, odchod do postele a čtení před spaním a pak zachumlat a zhasnout). Nic nápaditého, komplikovaného či výjimečného. Všechno tedy spíše všední, obyčejné, příjemně obvyklé – nic, co by vybočovalo z normálu. Je však pozoruhodné, jak často jsou tyto rutinní, předvídatelné prvky v kolektivním životě současných rodin přehlíženy a opomíjeny. Rutina přitom dává dítěti pocit, že má věci pod kontrolou

a že se může ve světě, který je někdy šíleně neuspořádaný, nepředvídatelný a nedokonalý, spolehnout na něco stálého, jistého a neměnného.

Znám jednu rodinu, která svým dětem umožnila jistý stupeň kontroly nad denním rozvrhem tím, že na magnetickou tabuli umístila obrázky úkolů pro daný okamžik či den – například čištění zubů, snídaně, oblékání a příprava svačiny, což se všechno musí stihnout před odchodem do školy. Syn těchto rodičů má ráno možnost stanovit si pořadí svých úkolů tak, že obrázky na tabuli v kuchyni uspořádá po svém. Každé ráno před odchodem do školy se musí všechno vykonat, jen je ponecháno na dítěti, aby si zvolilo způsob a pořadí. Tato malá úlitba odevzdání iniciativy dítěti je vykompenzována včasným splněním složité každodenní rutiny.

Realizace dětské potřeby rituálu však nepředstavovala mou první zkušenost s psychologickou užitečností rodinné rutiny. Když jsme v 70. letech minulého století spolupracovali s Johnem Casselem v Severní Karolíně, uvažovali jsme o stresu a nepříznivých podmínkách jako o aspektech toho, čemu jsme tehdy říkali „životní změny“ – tj. jako o aspektech životních událostí a zvrátů, negativních i pozitivních, jež znamenají pro adaptivní schopnosti jedince výzvu. V podstatě jsme již měli k dispozici obrovské množství výzkumných výsledků, k nimž dospěli psychiatři pro dospělé Thomas Holmes a Richard Rahe a psychiatrický epidemiolog Bruce Dohrenwend. Tito badatelé uváděli přehled „jednotek měnících život“ a propočítávali z nich index stresové zkušenosti, zatímco my jsme jejich škálu modifikovali pro pediatrické potřeby tak, že jsme poměřovali expozice nepříznivým vlivům u sledovaných dětí. Jak už jsem se zmínil ve 2. kapitole, naše výzkumná spolupráce vedla k myšlence, že pokud stres může plnit roli

faktoru měnícího život, pak může pro děti vystavené nepříznivým vlivům platit i opak: životní stabilita a rodinná rutina mohou změně zabránit a sloužit jako podpůrný, ochranný faktor. Výsledky studie venkovských dětí a jejich rodin z Chapel Hill podle očekávání potvrdily, že rutina zmírňuje dopady stresových životních změn na predispozici k respiračním onemocněním. Barbara Fieseová, vývojová psycholožka na Illinoiské univerzitě v Urbana-Champaign, posléze prospěšné a ochranné funkce rodinné rutiny dokumentovala na základě elegantní, celoživotní série studií.

II. Lásky k dítěti

Druhou rodičovskou praktikou, která poskytuje orchidejovitým dětem pocit klidu a opory, je jednoduše trvalá přítomnost *rodičovské pozornosti a lásky*. I když po pozornosti rodičů touží všechny děti a všechny děti tuto péči potřebují, dětské orchideje rodičovskou náklonnost a čas potřebují obzvláště a také z této rodičovské přízně nejvíce těží. Takovou pozornost může poskytovat jen jeden rodič nebo oba, případně se jí může dítěti dostávat jako zvláštního daru od babičky a dědečka, kmotry a kmotra či chůvy. V pojednáních dětských psychiatrů, jako je profesor z Harvardu Robert Coles, nacházíme četné doklady, že transformativní vliv na život může mít i jeden jediný dospělý, který je dítěti oporou. Je to právě tato neochvějná láska pečujícího dospělého, která může zcela proměnit život a vývoj dítěte, zejména dítěte orchidejovitého.

Jednou z uznávaných kulturních legend naší doby je představa, podle níž je možné nedostatek času věnovaného dětem, ať už vinou tlaku v zaměstnání, společenských povinností či

obecně zaneprázdněnosti, vykompenzovat tím, že dětem věnujeme tzv. kvalitu času, tj. že si vyšetříme skromný čas, kdy se dětem opravdu věnujeme a vedeme s nimi smysluplnou konverzaci a provozujeme s nimi různé činnosti. Jak jsem však v roce 1990 v časopise *American Journal of Diseases in Childhood* uvedl:

Rád bych uvedl na pravou míru to, co dosud schraňujeme skoro jako posvátný mytologický artefakt současnosti. Kvalita času je pouhým kulturním mýtem. Nic takového neexistuje a nikdy neexistovalo. Na její účinek bychom tedy neměli spoléhat a neměli bychom se ji pokoušet vytvářet.¹⁴

Skutečností je, že se nejkrásnější okamžiky rodičů s dětmi dostávají neplánovaně a nečekaně – třeba během jízdy autem na sobotní ranní fotbalový zápas či během jinak naprosto všedního koupání batolete, anebo když připravujete snídani, abyste vypravili děti do školy. Můžeme se snažit organizovat takový čas sebevíc, a přesto přicházejí nejvzácnější okamžiky s dětmi ve chvílích, kdy je nejméně očekáváme. Takové okamžiky předem naplánovat nelze. Prostě se vynoří nad hladinu normálního, monotónního toku každodenního života až poté, co rodič s dětmi strávil dostatek obyčejného času. Právě

---

14) Na tomto místě je třeba říci, že s tím, co autor *zamýšlel vyjádřit*, nelze nesouhlasit. Je zcela zřejmé, že při zběsilosti západního života lidé nemohou vytvářet dobrou „kvalitu času“ na povel. Je však třeba upozornit, že v první části citátu autor volil nešťastnou formulaci, protože čas nemá jen aspekt kvantitativní („chronos“), ale vždy i kvalitativní („kairos“) – ať už tuto kvalitu vnímáme v dané chvíli jako dobrou, nebo špatnou. *Kvalita času jako taková samozřejmě existuje*, co svět světem stojí. Autor tak mylně ztotožnil „kvalitu“ s *pozitivní* kvalitou času (a *negativní* kvalitu s „kvantitou“). I kdybychom však přistoupili na tuto zavádějící terminologii, museli bychom říci, že pro většinu lidí se „kvalita“ času dostává nečekaně, jakoby sama od sebe – jak autor sám píše na dalších řádcích velice citlivě a výstižně. (pozn. překlad.)

během tohoto obyčejného času se mohou zrodit okamžiky mimořádné komunikace, důvěry a intimity.

Vzpomínám na takový okamžik se svým synem Andrewem. O jednom víkendu jsme se s celou rodinou a batohy vydali na krátký výlet (a činili jsme tak docela pravidelně) přes nerovný terén větrem bičovaného pobřeží Severní Karolíny směrem k primitivnímu tábořišti. Andrew, jemuž tehdy bylo asi osm let, a já jsme šli pěšky. Slunce se zvolna sklánělo k západu a překrásně zbarvilo oblohu nad Tichým oceánem. Když se odpoledne podle očekávání zvedl vítr, původní velice studená mlha letního rána se rozptýlila a za mírným hřbítkem se na konci pěšiny, po níž jsme kráčeli, rýsovalo naše tábořiště. Nádherná slunečního západu Andrewa přiměla zastavit se. Tehdy mne vpustil hlouběji do svého vnitřního světa.

„Víš, tati,“ prohodil, „fakt bych rád kreslil a maloval. Fakticky bych chtěl dělat výtvarné umění.“

Bylo to odhalení smysluplné, nicméně nečekané – v rozmezí čtyř až pěti hodin šlo doslova o jakési chvilkové intermezzo, v němž syn předjímal či se pokoušel předjímat směr svého budoucího života a kariéry. Pravděpodobně by k něčemu takovému nedošlo, kdybychom předtím dlouho necestovali automobilem a pak se několik kilometrů neplahočili po mlhou zahalené pěšině. Odpověděl jsem, že si uvědomuji, že má pro výtvarné umění určité vlohy, a že takové celoživotní umělecké poslání rozhodně uskutečnit lze.

Pak, když si Andrew všiml, že se celá klenba tichooceánského nebe zbarvila jasnou, průsvitnou oranžovou, znovu mě překvapil. „Jo,“ vydechl, „oranžová je ze všech barev nejméně pochopená.“

Jaké to zjevení! Zde bylo děcko – můj syn! –, které uvažovalo o barvách, jako většina z nás uvažuje o lidech. Upřímně

řečeno, nikdy mě ani nenapadlo, že by oranžová barva mohla být *nepochopená* – a když už jsme u toho, ani pochopená. Andrew se stal a dosud je velmi talentovaným výtvarným umělcem s velkou představivostí, graduoval na Yaleově divadelní škole, získal ocenění za výtvarné pojetí kulís a dnes působí jako profesor divadelního umění na významné univerzitě. Nejdůležitější ponaučení z dřívějších let, které jsem si dobře zapamatoval, znělo: nejlepší věc, kterou můžete věnovat svým dětem, je čas! Toto poselství sice zní jako slogan, ale je to hluboká pravda. Odborníci, kteří studují nejrůznější vztahové dimenze rodinného života, se naštěstí shodnou, že současní rodiče věnují dětem více času, než tomu bylo před třemi či čtyřmi dekadami. Zároveň však může být pravda, že počty hodin, které rodiče tráví skutečnou participační interakcí se svými dětmi, se zkrátily. Zajímavé a patrně poměrně nečekané jsou doklady o tom, že se blahodárné účinky rodičovského času – například na potíže dítěte s emocemi a chováním – stupňují během adolescence, neboť se zdá, že rodičovský čas a dohled snižují nebezpečí rozvoje rizikového chování, jež by mohlo vést ke kriminalitě, zneužívání návykových látek a dalším adolescentním morbiditám. Jde tu o příklady vývojových „kontaktních bodů“ (*touchpoints*) T. Berryho Brazeltona mezi rodičem a dítětem, mezi lékařem a rodičem – o okamžiky zvláštní vnímavosti a paměťhodných chviliek, charakteristické zvýšenou vnímavostí a náchylností ke komunikaci a vzájemnému ovlivňování mezi dětmi a dospělými osobami, jež o ně pečují. Již na počátku svého výzkumu si Brazelton všiml předvídatelných období během vývoje, kdy dítě vykoná cosi nového, například začne chodit, a krátce poté přestane dělat něco jiného, co dělalo pravidelně po celé měsíce (třeba začne mít potíže se spánkem, ačkoli předtím obvykle prospalo

celou noc). Jiným příkladem může být osmiměsíční dítě, jež se opět začne budit v důsledku toho, že si začne citlivěji uvědomovat rozdíly mezi maminkou a cizím člověkem. Tyto „kontaktní body“ charakterizují v rámci vývoje dítěte okamžiky kvalitativních skoků vpřed – okamžiky, kdy se rodiče, věnují-li se jim školení kliničtí odborníci a poradci, mohou naučit mnohému o potřebách svého dítěte, o jeho přednostech a slabinách, o jeho výjimečných schopnostech i o jeho způsobu vyjadřování pocitů. Tohoto poučení a stabilizace rodinného systému, která se tím zajišťuje, se však rodiče nedoberou, pakliže svému dítěti nevěnují náležitý čas a pozornost.

V reakci na sociokulturní „války maminek“, v jejichž rámci se mladé maminky ocitají mezi dvěma mlýnskými kameny v podobě dvou neřešitelných imperativů, jimiž jsou aktivní kariéra a intenzivní mateřství, přišli někteří sociologové s tvrzením, že přítomnost matky nemá – zejména na počátku života dítěte – příliš velký vliv na zdravý vývoj potomka. Jednotlivé studie ovšem nic takového nepotvrzují. Tak například zásluhou práce Charlese Nelsona a jeho kolegů o rumunských sirotčincích (viz 6. kapitolu) již rozhodně máme k dispozici přesvědčivé důkazy o zhoubných účincích ústavní, nerodičovské péče o malé děti. Taková péče působí u dítěte nepříznivě na všechno – od tělesného růstu přes mozkové funkce až po socioemocionální pocity pohody. Je zcela nepochybné, že přítomnost alespoň jednoho milujícího, vstřícného rodiče je v rané fázi života klíčová pro standardní, pozitivní vývoj dítěte. Pokud přítomen není, dostáváme se do sféry jemnějších rozdílů, které je v rámci observačních a experimentálních studií obtížnější detekovat. Nicméně výsledky mnoha studií ukazují, že optimálněji se vyvíjejí děti, jež žijí v rodině se dvěma sezdanými rodiči, což je závěr, s nímž

se ztotožňují. Víme také, že vývoj a zdraví dítěte jsou silně a negativně ovlivněny výchovou v „rizikových“ rodinách, tj. v rodinách, v nichž panují agresivní, konfliktní podmínky a chladné vztahy, jež dětem neposkytují oporu. Existují rovněž četné doklady o tom, že pro zdravý vývoj dítěte je dobré, když je v domácnosti přítomen otec.

Stručně k rodičům samoživitelům a rodičům z řad LGBT (komunity leseb, gayů, bisexuálů a transgender osob). Někteří z nejdůležitějších, nejužasnějších a nejschopnějších rodičů, jaké jsem kdy poznal, vychovávají své děti sami, bez pomoci další dospělé osoby v domácnosti. Druhý rodič se může za ideálních okolností starat o dlouhou škálu potřeb dětí i svého partnera (partnerky): může v rodičovských povinnostech podpořit partnera (či partnerku), jemuž docházejí síly a situaci nezvládá, může poskytnout užitečný druhý názor na obtížné otázky rodičovství, může přispět na principu „rozděl a panuj“, může fungovat jako alternativní dospělý vzor pro „bytí a stávání se“ ve světě a může být i zdrojem opory a tahounem řešení problémů, když rodičovství upadne do svízelných situací. Výhody společného rodičovství jsou sice významné a zjevné, ale existují případy dvou rodičů v jedné domácnosti, jejichž vztah pohodu dítěte spíše narušuje, než aby ji posiloval. A existují miliony pozoruhodných rodičů samoživitelů, kteří byli schopni zásluhou své odvahy, laskavosti a vytrvalosti vychovat silné a schopné děti, na něž by byl hrdý kterýkoli národ či komunita. I když nejsem expert na rodičovství v rodinách párů z LGBT komunity, musím na základě svých pediatrických pozorování konstatovat, že pokud se jedinci téhož pohlaví věnují společně výchově, výsledkem jsou zdravé, normálně se vyvíjející děti bez ohledu na to, zda jsou, či nejsou biologicky s rodiči spřízněny. Děcka

vychovaná v takových domácnostech jsou obecně zdravá, šťastná a co do tělesné a duševní pohody rovnocenná vrstevníkům z rodin většinové populace. A veškeré výhody a přednosti výchovy dvěma rodiči platí i zde: pokud se výchově věnuje LGBT pár společně, prospívají obecně tyto děti daleko lépe a jsou přizpůsobivější než děcka vychovávaná jen jedním LGBT rodičem samoživitelem.

Naprosto nejdůležitější je však pro nás to, že všechny tyto účinky rodičovského vlivu – jemné a dramatické, pozitivní a negativní – jsou u orchidejovitých dětí žijících ve stejných rodinných podmínkách a typech mnohokrát zesíleny. Orchidejovité děti mají v důsledku mimořádné všímavosti a citlivosti vůči sociálnímu světu mnohem větší prospěch z toho, že se o ně starají dva pozorní rodiče, kteří je v jejich zájmech trvale povzbuzují a nezištně je milují. Pokud se děti téhož orchidejovitého typu nešťastně narodí do rodiny, kde panuje konfliktní a chladné ovzduší, nesou si větší rizika důsledku vlivu takového prostředí než kterékoli jiné dítě. Někteří z mých orchidejovitých pacientů měli to štěstí, že se o ně starala maminka, jako je Jill. Neboť i když Jill s našimi děcký v jejich adolescentním věku často hlasitě nesouhlasila, byla to právě ona, kdo si vytrvale udržoval laskavý, křesťanský postoj a štědrost a kdo děti vždy bezmezně a neochvějně miloval – kdo uměl nabídnout právě ten typ lásky, který orchideje ke svému růstu a prosperitě nezbytně potřebují. V posledních letech jsem také s posvátnou úctou sledoval, že se některým z mých prvních orchidejovitých pacientů dařilo v pozdních letech dospívání natolik dobře, že si našli životního partnera, shodně naplněného velikými dary štědrosti – empatií a láskou. Dětské orchideje fungují jako naši něžní „důlní kanárci“, prostřednictvím jejichž senzitivity – k pečujícímu

i destruktivnímu prostředí – se zviditelňují nejranější známky vlivu environmentálního kontextu. Jsou jakýmiisi zvěstovateli milosti na jedné straně i zlé vůle na straně druhé.

III. Reagování na odlišnosti

Třetím rodičovským prostředkem, jak podporovat a pečovat o dětské orchideje, je rozpoznávat a respektovat pozitivní roli individuálních odlišností. Rodiče by si měli pamatovat nejen to, že žádné dítě není vychováváno ve stejné rodině, ale také by měli umět rozpoznat, pojmenovat a ocenit rysy, jimiž se jejich potomci liší jeden od druhého. Existuje jedna rozkošná knížka kanadského autora dětské literatury Jeana Littla, nazvaná *Tou statečnou byla Jess* (*Jess Was the Brave One*). Je to příběh dvou sester: starší, bázlivější a nápaditější Claire a mladší, nebojácnější Jess. Jess byla schopná dívat se na strašidelné filmy, aniž hnula brvou, na píchání injekcí u lékaře reagovala stoickým klidem a bez bázně šplhala do nejvyšších partií korun stromů vedle rodinného domku. Claire naopak reagovala na podkožní injekce, jako by to byly dýky, a koruny stromů ji děsily, ale měla bujnou představivost a ráda naslouchala dědečkovu vyprávění a jeho historky pak vyprávěla sama. Bylo zřejmé, že obdivovanou osobou ve vztahu obou sester byla výhradně Jess. Jess byla „tou statečnou“. Když však jednoho dne ukradli sousedovic posměváčci „Růžového Teda“, Jessina milovaného medvídka, byla to Claire, která ve výbuchu kreativní imaginace dokázala posměváčky zastrašit příběhem o svalnatých udatných bratrancích, kteří jsou na cestě, aby medvídka získali zpět násilím. Z onoho příběhu samozřejmě plyne několikere ponaučení: jednak o adaptivní

užitečnosti variací povahových rysů sourozenců, jednak o tom, že srdnatost a chrabrost závisejí na kontextu, a také o tom, že každé dítě je výjimečné. I když se Claire jevila při každodenních rodinných záležitostech jako bázlivá, v krizovém okamžiku to byla ona, kdo v sobě našel velký rezervoár věrnosti a statečnosti a zachránil situaci.

Podobně jako Claire i ostatní orchidejovité děti se snadno mohou cítit v rodinném pampeliškovitém prostředí jako podřadné, nižší bytosti. Je tudíž třeba, aby – po vzoru nejlepších učitelek na vyšším stupni předškolního vzdělávání v již zmiňovaném projektu na Berkeley – rodiče rozpoznali, uznali a ocenili zvláštní schopnosti a přednosti svých dětských orchidejí. Orchideje se sice někdy mohou jevit v rušné atmosféře rodinných aktivit jako slabé či bezvýznamné, ale vždycky v sobě skrývají celou řadu výhodných nadání a významných potenciálů. Úkolem rodičů je během interakcí s dětmi tyto vlohy odkrývat, před dětmi na ně otevřeně upozorňovat a vkládat důvěru do individuálních schopností každého svého potomka. Právě tato „vnímavost vůči vnímavosti“ umožňuje schopným a všímavým rodičům rozpoznat širokou škálu odlišností v potřebách dětí a reagovat na ně. Orchideje a pampelišky mohou rozkvést a prosperovat jen tehdy, když rodič tyto rozdíly rozezná a uzná, že jsou legitimní a oprávněné.

IV. Rodičovská trpělivost a svobodné vyjádření dítěte

Začtvrté, orchidejovitému dítěti se bude skvěle dařit u rodičů, kteří jsou schopni uznat a příznivě přijmout jeho jemné srdce a pravé, kreativní já. Dětské orchideje velmi intenzivně vnímají, co o nich rodiče soudí a jak o nich smýšlejí, a reagují

na to citlivě a zároveň živě. Jsou rovněž často tvořivé, s velkou představivostí, a cítí potřebu najít způsob, jak tuto kreativitu vyjádřit a využít. Pokud takové dítě vidí, že se od něho očekává jen bezchybné naplňování představ a ambicí rodičů, jeho naděje, sny a tvořivost se zbrzdí a zakrní. Alice Millerová v knize *Drama nadaného dítěte* popisuje, jak psychoterapeuticky postupovat v případě vysoce přemýšlivého a senzitivního dospělého pacienta, jehož dětství bylo poznamenáno očekáváním rodičů (v jehož důsledku u pacienta nastal „tragický a bolestný stav oddělení od jeho vlastního pravého já“). Dětské orchideje – „nadané“ svým naladěním na ostatní – mohou snadno uvíznout v pasti rodinných očekávání, uvězněné intolerancí nebo zaslepeností rodičů a neschopné prožívat a vyjadřovat své vlastní, často intenzivní dojmy a naděje. Orchidej, aniž by to vyslovila, touží po svobodě – chce se stát veskrze a neskrývaně sama sebou.

Na dětskou senzitivitu by proto měli rodiče orchidejí reagovat shovívavě a trpělivě, často i tak, že se budou orchidejovitému dítěti věnovat víc než ostatním. To je možné praktikovat například tak, že u společné večeře dostane každé dítě u stolu příležitost mluvit a vyjádřit, co mu leží na srdci. Lze to učinit i formou hledání příležitostí pro uplatnění kreativního vyjádření dítěte v hudbě či malování, v tanci či divadelním herectví. Je možné také úmyslně pracovat na vytvoření rodinné kultury, v níž je svoboda emocionálního vyjádření chráněná a v níž se cení odlišné názory. Zním jednu rodinu, kde nabyla tato kultura svobodného vyjádření formu „mluvící taktovky“ – jakéhosi druhu hmatatelné licence pro hovor. Taktovka se během večeře postupně předává kolem stolu a garantuje každému rodinnému příslušníkovi právo na svobodné a nepřerušované vyslovení vlastních myšlenek

a sdělení novinek či názorů. Tato rodina poskytuje svým orchidejovitým členům ochranu a časový prostor, v němž mohou svobodně hovořit a vyjádřit se. Výchova dětské orchideje by tudíž neměla zahrnovat jen činnost a vnímavost rodičů, ale také sourozenců a ostatních členů rodiny. Orchideje rostou na skalách a stromech, nikoli v půdě, a dětské orchideje rovněž vyžadují odlišný, mnohem pevnější substrát a „ukotvení“, aby mohly prosperovat a vzkvétat.